

*НЕНОРМАТИВНА ЕПЕНТЕЗА НА ВОКАЛНА И
КОНСОНАНТНА ДЪЛЖИНА В УСТНАТА РЕЧ НА ФРЕНСКИЯ И
БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК*

Веска Кирилова

(Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий“)

La présente communication a pour objet l'étude de certains cas d'épenthèse non normative de longueur vocalique et consonantique dans la pratique orale de la langue française et bulgare. L'analyse porte sur les fonctions linguistiques assumées par l'épenthèse de la caractéristique qualitative et quantitative d'un son ainsi que sur les facteurs phonétiques qui la provoquent dans les deux langues.

1. Увод

Обикновено епентезата се определя като вмъкване на (*нов*) звук/ фонема (Arrivé et al., 1986: 259; Георгиев и Дуриданов, 1978, с. 107; ГСБКЕ, т.1, 1982, с. 153). Някои автори акцентират върху факта, че епентезата е свързана с вмъкване на *неетимологичен* звук/фонема (Mounin, 2000), други употребяват термина епентеза за обозначаване на вмъкването както на неетимологичен, така и на етимологичен звук напр. Оже и Вилньов (Auger&Villeneuve, 2007: 58), Палиано (Pagliano, 2003) и др. Вероятна причина за тези концептуални различия е, че има автори, които изследват епентезата въз основа на *графичната*, а други - въз основа на *фоничната* форма на дадена дума (словосъчетание). Някои езици, като френския, притежават форми с традиционно неми звукове (финално няма “е”, вътрешна или финална съгласна) – те не се реализират в повърхнинната структура. Поради тази причина би следвало да се прави разграничение между два вида епентеза: “фалшива”¹ и истинска. Фалшивата епентеза изразява произнасянето на етимологичен звук, който би следвало да е ням в повърхнинната структура. Понятието истинска епентеза на звук трябва да се използва само за обозначаване на вмъкването на неетимологичен звук в дадена словоформа или

¹ Анкреве употребява термините истинска и “фалшива” епентеза, дефинирани в рамките на многолинейния подход: истинската епентеза е вмъкване на нова скелетна позиция във фонологичното изображение, а фалшивата епентеза е фонетична интерпретация на вече налична или лексикално закодирана позиция (Encrevé in Bourgov, 2013, p. 66).

изказ. Известно е обаче, че изследвания на различни съвременни лингвисти доказват, че епентетичен може да бъде не само звукът, но и фонетичната дължина, ударението, тона, скелетната позиция, асоцииращата линия.

Ненормативната фонетична и фонологична дължина на звуковете във френския език и в неговата диатопна вариантност е обект на изследване в различни научни разработки, сред които тези на Льобел (1968), Картон и др. (1983), Пол (1983), Валтер (1988), Ешен (2003) Тибо_а, Тибо_б, Амби (2005), Белцунг (2008), Сабио (2013) и др. Проявата на ненормативната фонетична и фонологична дължина би могла да се разглежда като разновидност на епентезата.

Данни за наличие на ненормативна фонетична и фонологична дължина на българските звукове намираме в различни публикации на видни български езиковеди, сред които Милетич (1984), Стойков (1984, 1993), Иванов (1994), Жобов (2004), Шклифов (1984), Байчев и Виденов (1988) и др.

Обект на настоящата разработка са някои случаи на ненормативна епентеза на вокална и консонантна дължина (фонологична и фонетична) в устната реч на френския и българския език. Целта на статията е да изследва какви езикови функции изпълнява тя, както и да се установи кои фонетични фактори оказват влияние при нейната проява в двата езика.

2. Ненормативна епентеза на вокална дължина във френския език

2.1. Ненормативна епентеза на вокална фонологична дължина във френския език

Фонологичната дължина е съществувала в развоя на френския език и е изразявала опозицията между ед. и мн. ч. или опозицията между м. и ж. р.: *drap* [dra] – *draps* [dra:], *armé* [arme] – *armée* [arme :] (Sabio, 2013, p. 31). Тези опозиции изчезват в края на XIX век. Най-дълго се запазва опозицията [ɛ] и [ɛ:], която все още е фонологична за някои французи, които различават формата *mettre* [mɛtr] с кратко отворено “e” от формата *maître* [mɛ:tr] с дълго отворено “e”. Диалектната проява на фонологичната епентеза на вокална дължина в съвременното състояние на езика би могла да се дефинира като фалшива епентеза и тя е исторически обусловена.

В някои френски диалекти, сред които този на Шампан, Бургундия, Южна Лотарингия, както и в белгийския вариант на френския език, тя все още съществува (Sabio, 2013: 31). В туренския диалект се практикуват удължени гласни, които са запазили следа от старите морфологични опозиции: *un pot* [pɔ] (с отворено “o”) – *des pots* [po:] (дългата гласна обозначава формата за мн. число);

vu [vy] – *vue* [vy:] (фонологичната дължина характеризира формата за ж. р.) (Carton et al., 1983: 42–43). Анкета на Валтер с информатор от източна Франция сочи, че той различава фонологичната дължина не само при отворено “е”, но и при други гласни (затворените гласни, предно и задно “а”, затворено и отворено “о”) (Walter in Tibault_b: 2).

Епентезата на фонологична дължина е явление, характерно също за елзаския диалект: билингвистът противопоставя *bas* на *bague* не по наличието на звучност при финалната съгласна (теоретично „звучна“ съгласна), а по дължината на гласната: [bak – ba:g] (Carton et al., 1983: 15). Под теоретично “звучна” съгласна Картон и др. имат предвид звучна съгласна, която обаче под диалектно влияние е предразположена към обеззвучаване, например както в думата *jaune* [ʒo:n], произнесена [ʃo:n] (Carton et al., 1983: 15). Всъщност обеззвучаването на звучните съгласни във финална позиция на думата е една от фонетичните особености на белгийския вариант на френския език, като опозицията по признака звучност в тази позиция е заменена от фонологичната опозиция по признака дължина: загубата на звучност се компенсира чрез удължаване на предходната гласна: *vite* [vit] / *vide* [vi:t], *bref* [bʁɛf]² / *brève* [bʁɛ:f], *visse* [vis] / *visse* [vi:s], *bouche* [buʃ] / *bouge* [bu:ʃ] и т.н. (Tibault_a: 6; Tibault_b: 3; Hambye, 2005: 170).

В белгийския вариант на френския език вокалната дължина изпълнява смислоразличителна функция при следните видове опозиции:

– опозицията между предно [a] (*patte*) и задно [ɑ] (*pâte*) – тя се осъществява не по признака място на учленение (предна/задна гласна), както във френския език, а по продължителност и артикулационно напрежение на двете гласни. В белгийския вариант на френския език няма задно “а”, но гласната “а” в думата *pâte* е по-дълга и по-напрегната: /a/ – /a:/ (Tibault_b:3);

– опозицията [ɛ] – [ɛ:] - служи за изразяване на различни значения, напр. *mettre* [mɛtʁ] - *maître* [mɛ:tʁ]. Тибо напомня, че опозицията [ɛ] – [ɛ:] е изчезнала от стандартния френски последна и свидетелство за нея е наличието ѝ в много речници от XX в. (Tibault_b:3);

– опозицията [e] – [e:] – служи за разграничаване на формите за м.р./ж.р., като формата за ж. р. се произнася с удължена гласна, напр. [e:] (Pohl 1983: 37; Hambye, Francard, Simon, 2003). Пол отбелязва, че не са редки случаите, в които

² Използваният символ за съгласната “г” [ʁ] в транскрипцията обозначава дорсалния вариант на “г”.

удължената гласна може да бъде придружена от добавен полувокален елемент или е възможна замяна на дължината с полувокален елемент, особено в говора най-вече в Брюксел или в други валонски райони: [ne:^j] или [ne^j], [ni:^j] или [ni^j], [nu:^w] или [nu^w] (Pohl 1983: 37).

– опозицията звучна/беззвучна съгласна в белгийския вариант на френския език – служи за разграничаване на две фонемни: *vite* [vit] / *vide* [vi:t], *bref* [bʁɛf] / *brève* [bʁɛ:f], *visse* [vis] / *vise* [vi:s], *bouche* [buʃ] / *bouge* [bu:ʃ] и т.н. (Tibault_a: 6; Tibault_b: 3; Hambye, 2005: 170).

В швейцарския вариант на френския език също е запазена фонологичната опозиция за вокална дължина при някои гласни: [ɛ]/[ɛ:] (*faites* [fɛt] – *fête* [fɛ:t]) и [a] / [a:] (*patte* [pɑt] / *pâte* [pa:t] ; *mal* [mɑ] / *mâle* [ma:l]) (Tibault_b: 4).

Фонологичната опозиция кратка/дълга гласна е характерна също за канадския вариант на френския език: *ami* [ami] - *amie* [ami:] ; *vendu* [vɑ̃dy] - *vendue* [vɑ̃dy:] (формата за ж.р. е произнесена с удължена финална гласна) (Tibault_b: 3). Освен проявата на фонологичната опозиция за дължина при гласните [ɛ]/[ɛ:], промяна настъпва също в тембъра на дългата гласна: дългата гласна е обект на дифтонгизиране и има тенденция към произнасянето ѝ като [ɛⁱ] или [a¹] (Tibault_b: 5).

В някои френски диалекти, като този в Юра, в Бретан, фонологичното удължаване на гласната може да е компенсаторно – то се появява след изпадане на краесловната полусъгласна [j]. Гласната, предхождаща [j], получава фонологична дължина: *fille* [fi] се произнася [fi:] (Картон и др. 1983: 43); *grille* се произнася [gri:] (Картон и др. 1983: 34).

Някои прояви на експресивното ударение водят до удължаване на финалната гласна, което би могло да се интерпретира като формиране на вокален геминат, а в контекста на разглежданата от нас проблематика като експресивна епенетеза на гласна: *c'est formidable !* [sɛfɔrmidaabl], *il est fou* [ilɛfuu], *c'est pas vrai !* [sɛpavɛɛ], *pas possible!* [paɔsiibl] (Палиано 2003: 625).

2.2. Ненормативна епенетеза на вокална фонетична дължина във френския език

В говора на Юра гласните в нефинална сричка получават ненормативно фонетично удължаване: *maison* [mɛ:zɔ̃], *une cheminée* [ynʃɔ̃:mɛ:] (Carton et al., 1983: 43). В нормандския диалект се наблюдава обикновено удължаване на затворените или носовите гласни в предпоследната сричка на думата: *maison*

[me:zã](с ненормативна замяна на носово [ẽ] с носово [ã]), *orienter* [ɔʀjã:te], *bâti* [ba:ti], *carreau* [ka:ro] (Carton et al., 1983: 29-31). Фонетичното удължаване на гласната в предпоследната сричка на думите е характерно също за говора на Лотарингия: *passer* [pa:se], *chaussure* [ʃo:sy:ʀ], *beignet* [bɛ:nɛ], *commencer* [kɔmã:se] (Carton et al., 1983: 20-21). Все пак Картон и др. отбелязват, че удължената гласна в предпоследната сричка е по-кратка от тази в последната (Carton et al., 1983: 21). Ненормативното удължаване на предпоследната сричка се сочи от някои езиковеди, сред които Калве, като особеност в говора на младежите от предградията (Calvet, 1994).

Епентезата на фонетична дължина е явление, характерно също за елзаския диалект (дискурсно обусловена) : гласна, последвана от „теоретично звучна съгласна“, е обикновено дълга (*apporter* [apɔ:ʀte], *en règle* [ãʀɛ:gl])³ (Carton et al., 1983: 15), като тази особеност се наблюдава и в гасконския говор (акцентно обусловена): в ударена сричка гласната се произнася удължена: *cette époque* [epɔ:k], *était présidée* [prezide:] (Carton et al., 1983: 61).

Проява на ненормативна фонетична дължина е възможна също в канадския френски в предпоследната (претоничната сричка), но тя е факултативна: [ʒo:ɖi] (*jeudi*), [d(œ)mø:re] (*demeurer*), [bø:te] (*beauté*) (Eychenne, 2003: 55).

3. Ненормативна епентеза на вокална дължина в българския език

3.1. Ненормативна епентеза на вокална фонологична дължина в българския език

Фонологичната дължина не е характерна за гласните на нормативния български език, но тя се наблюдава в голяма част от българските диалекти, в резултат на компенсаторно удължаване след изпадането на различни съгласни (х, л, т), напр. в Кюстендилско, в Белослатинско, във Видинско, в Ломско и др. (Жобов, 2004, сс. 49-50). “В най-голям брой говори компенсаторното удължаване на гласни се дължи на изпадането на съгласната “х”. Удължаването зависи от различни фактори, в това число и морфологични.” (относно морфологичните фактори и сегментния контекст на проява на компенсаторната фонологична дължина вж. още Жобов, 2004, сс. 49-50).

– Компенсаторно фонологично удължаване след изпадане на [x]: *копахте* => [копа:те] (имперфект) – Видинско, *страх* => [стра:], *грех* => [гре:] – в

³ Използваният символ за съгласната “г” [ɣ] в транскрипцията обозначава апикално “г”, произнесено с върха на езика.

Неготинско (Жобов, 2004, сс. 49-50); в блягоевградския говор съгласната [x] изпада във формите за 3 л. мн. ч. в аорист при глаголите от III спрежение: [земàа, пàдаа, дàдаа, фàнаа, истепàа, бегàа] (Иванов, 1994, с. 133). В последните примери става въпрос за вокален геминат, който би могъл да бъде редуциран до удължена гласна при бързо темпо на говорене. В костурския говор (югоизточно от Преспанското езеро) се наблюдават “удвоени гласни, които правят впечатление на дълги. Срещат се в силна позиция пред изпаднала съгласна [x]: *видòме, правèеме, извадìиме*” (Иванов, 1994, с. 146).

– Компенсаторно фонологично удължаване след изпадане на [л] в края на сричката, на юг от Плевен в селата Петърница, Опанец, Тръстеник: *булки => [бу:ки], стол => [сто:], учил => [учи:]* (Жобов, 2004, с. 52). Споменатите примери формират минимални опозиционни двойки по признака фонологична дължина съответно: [буки] vs [бу:ки], [сто] vs [сто:], [учи] vs [учи:] (Стойков in Жобов 2004, с. 52).

Установената проява на компенсаторно удължаване в българския език, след изпадане на съгласните [л] и [x], се вписва в следната обща тенденция, съществуваща в различни езици по света: изпадането на сонорните или ларингалните съгласни (фрикативни или преградни) в позиция кода предизвиква често удължаване на предходната гласна (Rialland in Beltzung, 2008: 4).

– Компенсаторно фонологично удължаване на предходната гласна след изпадане на [т] от окончанието за 3 л. мн. ч. сег. вр. от типа *стигнат*, произнесено [стигна:] в разложкия говор (Жобов, 2004, с. 52), в дупнишкия говор в с. Сепарево: [ìгра:] (*играят*), [гоштàва:] (*гощават*), [превàра:], [дару̀ва:], [п̀у̀шита:]] (Иванов, 1994, с. 132).

Според Иванов в софийския говор се наблюдава “трудно доловим нефонологичен квантитет на гласната след изпадане на съгласна [т] от третоличното окончание за мн. число”: [онì зберà:, онì нòса:, гледà:, четà:, ÿадà:, некà:]. Той отбелязва още, че същото, но доста по-забележимо удължаване се наблюдава в аористните форми след изпадане на съгласна [x]: [отиò:ме, простирà:ме, имà:ме, бè:, бè:ме] и др. (Иванов, 1994, с. 129). Според нас спорен е нефонологичният характер на квантитета на гласната, тъй като той служи за противопоставяне на някои форми от различни времена: [простираме] (сег. вр.) – [простира:ме] (аорист), [имаме] (сег. вр.) – [има:ме] (аорист), [ÿадосваме се] (сег. вр.) – [ÿадосва:ме се] (аорист).

Байчев и Виденов посочват компенсаторното удължаване на гласни във великотърновския говор като последица от изпаднала интервокална съгласна или група от съгласни във формата на думата: [тр'а: казва] вм. *трябва да казва*, [мно: хубави ка: цигари] вм. *много хубави казва цигари*, [не мо: съ позна 'ъ чи съм ас] вм. *не мога да се позная, че съм аз* (Байчев&Виденов, 1988, с. 258).

Удължаването на гласна може да има синтактично-семантичен характер и да изразява емоционално-експресивната натовареност на фразата (Байчев&Виденов, 1988, с. 258). “Задължително удължаване на гласни и съгласни се наблюдава при някои форми на междуметното сказуемо”: [/то ц'ала нош кумаръ з:/ ни мой дъ съ спи/], [/извинъш фиу:/и почнъ дъ чука] (Байчев&Виденов, 1988, с. 158). Фонологичното удължаване на някои гласни под експресивно ударение може да служи за изразяване на възхищение, учудване, съмнение, чувство на недоволство и т.н., напр. *Прекрааасно! – Ама работаа!* (Йовков in Георгиев&Дуриданов, 1965).

3.2. Ненормативна епентеза на вокална фонетична дължина в българския език

Нефонологичният ударен квантитет при гласните се сочи като една от основните особености на източнобалканския (еркечкия) говор: [нагости:м, пите:л, петли:те, мума:та, ко:н] (Иванов, 1994, с. 78; Милетич, 1984, с. 44). Шклифов отбелязва фонетично удължаване на гласни в с. Нивици, Костурско: ”Всяка кратка вокална фонема притежава съответен дълъг фонетичен вариант, който в границата на дадена лексема или фонетична дума се редува с нея. Дългите варианти *e, u, a, o, ъ, y* се срещат само в предпоследна сричка в многосричните лексикални единици и фонетичните думи, без да имат каквато и да е диференциална стойност. В отделни думи същото явление се среща в селата Граждено, Орово и Дробитища” (Шклифов in Жобов, 2004, сс. 52-53). Жобов отбелязва, че проявата на фонетична дължина се наблюдава най-редовно в говора на Голо Бърдо: [голе:ма, кози:на, ушни:ки, носе:но, лоза:та] и др. (Жобов, 2004, с. 53). За еркечкия говор е характерно удължено произнасяне на гласната под ударение: [мл'а:ку] [м'е:т]/[дуби:тък]/[ко:н] (Стойков, 1993, с. 116).

4. Ненормативна епентеза на консонантна дължина във френския и българския език

4.1. Епентеза на консонантна фонетична дължина във френския език

Изследване на Льобел (1968) доказва наличие на компенсаторно удължаване на първата съгласна във вторични двуконсонантни групи, получени след изпадане

на шва. Първата съгласна във вторично получената двуконсонантна група е по-дълга от първата съгласна в първичната двуконсонантна група, в която липсва шва : напр. в групата [sk] *secours* (вторична група [sk]) – *Moscou* (първична група [sk]), групата [sl] *osselets* – *Oslo*, групата [fn] *cache-nez* – *Vichnou*, групата [kt] *empraqueter* – *lactée* и др. (вж. още примери in Lebel, 1968: 54-61). Причина за нарасналата дължина на първата съгласна във вторичните двуконсонантни групи според Льобел е увеличената артикулационна сила при нейното изговаряне (дължината произтича индиректно от степента на артикулационната сила) (Lebel, 1968: 67).

4.2. Ненормативна епентеза на консонантна фонетична и фонологична дължина в българския език

Меките съгласни в българските диалекти са само кратки. В един източен рупски говор — странджанския — съществуват дълги меки съгласни, които функционират като фонемни (Стойков, 1993, с. 213) и тяхното удължаване е смислоразличително: [б^л:е (билка), фил':è (филия), кàмен':е (камъни)]. Кочев сочи 4 меки дълги съгласни ([л':, н':, к':, г':]) (Кочев, 1984, с. 38), към които Стойков, Иванов, Жобов добавят още (х':) и определят меките български съгласни 5 на брой ([л':, н':, к':, г':, х':]) (Стойков, 1993, с. 213, с. 124; Жобов, 2004, сс. 108-109; Иванов, 1994, с. 84). Удължаването на споменатите меки съгласни в странджанския говор обаче невинаги е фонологично. В цитираните от Стойков примери наблюдаваме също несмислоразличителна дължина при меките съгласни:

г^л:ен (люляк), *х'ил':àда* (хиляда), *бу^л:е* (бухали), *ко^къл':е* (кокали), *ко^л:е* (коло ве), *ца^рул':à* (цървули), *бе^л:ет* (белият), *го^л:ет* (голият); *има^н:е* (имане), *си^рен':е* (сирене), *пр^ьстен':е* (пръстени), *йàден':е* (йадене), *зи^ман':е* (вземане), *зе^лен':ет* (зеленият), *ра^н:ет* (ранен); *це^век':е* (цвете), *бра^к:е* (братя), *ли^ск':е* (листа), *пр^ьк':е* (пръти), *ку^чек':а* (кучета), *мом^чек':а* (момчета), *ли^вàг':е* (ливади), *мла^г:ет* (младият), *су^х:ет* (сухият)] и др. (примерите са на Стойков, 1993, с. 124, с. 213). Стойков уточнява, че става въпрос за дълги, а не за удвоени палатални съгласни, тъй като те не са на морфемната граница (Стойков, 1993, с. 214).

Изговор на дълги съгласни се наблюдава също в тихомирския говор във формите за мн.ч. на съществителни имена от м. р., “като за разлика от странджанския говор всяка съгласна има дълъг корелат, който обаче не е мек“ (Жобов, 2004, с. 109).

В българския език се наблюдава компенсаторно удължаване след съгласните [л, р] и [н] в резултат на изпаднала следходна гласна: *дин:те, варел:те* (Жобов, 2004, с. 110).

Заклучение

Епентезата на фонологична вокална дължина е характерна както за отделни френски диалекти, за белгийския и канадския вариант на френския език, така и за българския език. Във френския език този фонологичен процес е свързан предимно с вмъкване на етимологична дължина и става въпрос за фалшива епентеза, но е възможно вокалното удължаване да се прояви като компенсаторно в резултат на изпаднала полусъгласна (*grille [gri:]*). В българския език появяващата се фонологична вокална дължина компенсира предимно изпаднала съгласна (*мога [мо:]*).

Епентезата на фонологична вокална дължина служи за изразяване на следните видове опозиции във френския и българския език:

1) **семантична**: за френския език (*mettre [mɛtʁ] – maître [mɛ:tv]; faites [fɛt] – fête [fɛ:t]*), *vite [vit] / vide [vi:t]* в белгийския френски; за българския език (*булки => [бу:ки], стол => [сто:]* в с. Петърница, Опанец, Тръстеник; *страх => [стра:], грех => [гре:]* – в Неготинско. И в двата езика се наблюдава **синтактично-семантична** епентеза на вокална дължина в резултат от действието на експресивното ударение.

2) **фономорфологична**: за френския език – опозицията ед. – мн. ч. (*un pot [pɔ] – des pots [po:]* в туренския диалект); опозицията м. р./ж. р. – *vi [vy] – vie [vy:], ami [ami] – amie [ami:]* (в туренския диалект, в канадския вариант на френския език); [e] – [e:] (в белгийския френски); за българския език – противопоставяне на различни времена – *копате* (сег. вр.)/*копахте* => [*копа:те*] (имперфект) (Видинско), *стигнат* => *стигна [стигна:]* в разложкия говор, в дупнишкия говор в с. Сепарево: [*игра:]* (*играят*) и др.

Проявата на епентетична **фонетична вокална дължина** във френския език се наблюдава предимно в претонична сричка в някои френски диалекти и може да се определи като позиционно обусловена (*orienter [ɔʁjã:te], bâti [ba:ti]* в говора на Юра, Нормандия, Лотарингия, в канадския френски). В някои френски говори (напр. гасконския) и в българския еркечки говор се наблюдава **акцентно** обусловена ненормативна епентеза на фонетична вокална дължина – удължена е гласната под ударение: *cette époque [epɔ:k], était présidée [pʁezide:]*; [*нетли:те, мума:та, ко:н*].

В елзаския, в гасконския диалект епентетичната вокална дължина е *сегментно* обусловена и се проявява, когато гласната е последвана от звучна съгласна: *apporter* [apɔ:rtɛ], *en règle* [ãrɛ:gl]. В българския език, за разлика от френския, липсва споменатия вид сегментна обусловеност при проявата на епентеза на вокална дължина.

Във френския език се наблюдава епентеза на компенсаторна *дължина на съгласните* (дискурсно обусловена) – тя се появява във вторично формирани консонантни групи, резултат от изпаднала гласна : напр. в групата [sk] *secours* (вторична група [sk]) – *Moscou* (първична група [sk]). В странджанския говор съществува както фонетична (*x'ил':àда* (хиляда), *б'уал':е* (бухали), така и фонологична дължина (*фил':è* (филия)/ *филе*,) при някои меки съгласни. Епентезата на консонантна дължина може също да е компенсаторна (*дините* => *дин:те*)

БИБЛИОГРАФИЯ

- Байчев, Б., Виденов, М. (1988). *Социолингвистическо проучване на град Велико Търново*. София: „Наука и изкуство“.
- Георгиев, В., Дуриданов, Ив. (1965). *Езикознание*. С.: Изд. “Наука и изкуство”.
- Жобов, Вл. (2004). *Звуковете в българския език*. С.: ИК “СЕМА РШ”.
- Иванов, Й. (1994). *Българска диалектология*. Пловдив: УИ “Паисий Хилендарски“.
- Кочев, Ив.. (1984). Основно диалектно делене на българския език. В: Бояджиев, Т. (Ред.). *Помагало по българска диалектология*. С.: Изд. “Наука и изкуство”, с. 31-42.
- Милетич, Л. (1984). Обща характеристика на източните български говори. В: Бояджиев, Т. (Ред.). *Помагало по българска диалектология*. С.: Изд. “Наука и изкуство”, сс. 43-46.
- Стойков, С. (1984). “Рупските” особености в съртския говор. В: Бояджиев, Т. (Ред.). *Помагало по българска диалектология*. С.: Изд. “Наука и изкуство”, сс. 89-99.
- Стойков, С. (1993). *Българска диалектология*, С.: Изд. на БАН.
- Тилков, Д., Стоянов, С., Попов, К. (1982). *Граматика на съвременния български книжовен език*. Т. 1. Фонетика. София: Изд. на БАН.

- Шклифов, Бл. (1984). Общността на говора на село Бобошица с костурския говор. В: Бояджиев, Т. (Ред.). *Помагало по българска диалектология*. С.: Изд. "Наука и изкуство", сс. 77-80.
- Arrivé, M., Gadet, F., Galmiche, M. (1986). *La grammaire d'aujourd'hui: guide alphabétique de linguistique française*. Paris: Flammarion.
- Auger, J., Villeneuve, A.-J. (2007). L'épenthèse vocalique et les clitiques en français québécois. *Glottopol*. № 9, pp. 49- 65.
- Beltzung, J.-M. (2008). *L'allongement compensatoire dans les représentations phonologiques— nature, contraintes et typologie*, прочетен 12.2014 г. http://jeanmarc.beltzung.free.fr/?page_id=3
- Bourov, I. (2013). *Les phénomènes de sandhi dans l'espace gallo-roman*. Sofia : Sts Clément d'Ohrid.
- Calvet, L.-J. (1994). *Les voix de la ville*, Paris: Payot.
- Carton, F., Rossi, M., Autesserre, D., Léon, P. (1983). *Les accents des Français*. Paris : Hachette
- Eychenne, J. (2003). *Prolégomènes à une étude comparative du schwa en français : aspects méthodologiques, empiriques et théoriques*. Mémoire de DEA, Université de Toulouse-Le Mirail, прочетен 3.04.2014 г. http://www.julieneychenne.info/files/pdf/eychenne_dea.pdf
- Hambye, Ph., Francard, M., Simon, A-C. (2003). Phonologie du français en Belgique. Bilan et perspectives. *La tribune internationale des langues vivantes*. vol. 33, pp. 56-63.
- Hambye, Ph. (2005). La prononciation du français contemporain en Belgique. Variation, normes et identités, прочетен 10.10.2013 г. http://dial.academielouvain.be/downloader/downloader.py?pid=boreal:4883&datastream=PDF_01
- Lebel, J.-G. (1968). Allongement compensatoire de quelques consonnes par suite de la chute du "e" caduc. *Revue de phonétique appliquée*. № 7, pp. 53-77.
- Mounin, G. (2000). *Dictionnaire de la linguistique*. Quadrige. Paris: PUF.
- Pagliano, C. (2003). *L'épenthèse consonantique en français. Ce que la syntaxe, la sémantique et la morphologie peuvent faire à la phonologie : parles-en de ta numérotation ? impossible*, прочетен 1.03.2014 г. <http://lolita.unice.fr/~scheer/papers/Pagliano%2003%20-%20L'epenthese%20consonantique%20en%20francais%20PhD%20main%20text.pdf>

Pohl, J. (1983). Quelques caractéristiques de la phonologie du français parlé en Belgique. *Langue française*. № 60(1), pp. 30–41.

Sabio, F. (2013). Phonétique, phonologie, écriture, прочетен 21.06.2014 г.:

<http://lecrpe2015.e.l.f.unblog.fr/files/2013/08/phonologie-et-phonetique1.pdf>

Thibault_a, A. *Francophonie et variété des français*, прочетен 29.05.2014 г.:

<http://andre.thibault.pagesperso-orange.fr/FrancophLicenceSemaine3.pdf>

Thibault_b, A. Phonologie et variation diatorpique en domaine francophone, прочетен

17.10.2014

г.:

[http://andre.thibault.pagesperso-](http://andre.thibault.pagesperso-orange.fr/PhonologieSemaine17.pdf)

[orange.fr/PhonologieSemaine17.pdf](http://andre.thibault.pagesperso-orange.fr/PhonologieSemaine17.pdf)

Walter, H. (1988). *Le français dans tous les sens*. Paris: Robert Laffont.